

Stefan LAKUŠIĆ*

UČEŠĆE CRNE GORE U MEĐUNARODNIM MIROVNIM MISIJAMA I OPERACIJAMA — NEKAD I SAD

Sažetak: U radu se razmatra učešće Crne Gore u međunarodnim mirovnim misijama i operacijama od mirovne misije na Kritu s kraja XIX vijeka do savremenih mirovnih misija i operacija pod okriljem UN, EU i NATO-a. U tom cilju, rad polazi od pojmovnog i teorijskog utemeljenja mirovnih misija i operacija, te osnovnih karakteristika ovog mehanizma za ostvarivanje međunarodnog mira i bezbjednosti. Slijedi opis djelovanja crnogorskih mirotvoraca u okviru tri perioda: mirovna misija na Kritu od 1897. do 1899. godine, učešće državnih zajednica čiji je Crna Gora bila dio od 1945. do 2006. godine u mirovnim misijama, te učešće vojnih jedinica i pripadnika Uprave policije u mirovnim misijama nakon obnove nezavisnosti. U završnom razmatranju daju se sintetička i uporedna zapažanja, te ukazuje na buduće pravce i mogućnosti djelovanja u okviru ove oblasti.

Gljučne riječi: *Vojska Crne Gore, mirovne misije i operacije, međunarodni mir i bezbjednost, Ujedinjene nacije, Evropska unija, Sjevernoatlantski savez*

UVOD

Međunarodne mirovne misije i operacije, u savremenom značenju riječi, možemo pratiti od prvih posredničkih djelovanja Organizacije ujedinjenih nacija (OUN). Ova međunarodna organizacija već od začetaka svog djelovanja počinje da se služi ovim mehanizmom, premda on nije upisan u samoj *Povelji OUN*, već postepeno nastaje kao kompromisno rješenje između mehanizama mirnog rješavanja sporova, odnosno mehanizma prinudne akcije predviđenih poglavljem VI, odnosno poglavljem VII ovog dokumenta. Potreba za modifikovanjem ovih mehanizama nesumnjivo nastaje kao

* Mr Stefan Lakušić, Humanističke studije, Univerzitet Donja Gorica

posljedica hladnoratovskih antagonizama koji nijesu pogodovali aktiviranju zajedničkih prinudnih akcija u skladu sa mehanizmom „kolektivne bezbjednosti“ definisanim VII poglavljem *Povelje*. Već u ovom periodu oblikuju se dva osnovna načela na kojima počivaju mirovne operacije, a koja ovu vrstu djelovanja suštinski razlikuju od intervencionizma — načelo legaliteta i načelo legitimiteta. Pod prvim se podrazumijeva da za uspostavljanje svake pojedinačne mirovne operacije mora da postoji odluka Savjeta bezbjednosti u skladu sa *Poveljom OUN*, odnosno odluka Generalne skupštine u skladu sa Rezolucijom za mir (1950). Načelo legitimiteta podrazumijeva pristanak zemlje domaćina da se na njenoj teritoriji sprovodi mirovna operacija.

U periodu od 1948. do 1988. UN su uspostavile 13 ovakvih operacija, da bi samo u periodu od 1988. do 1994. uspostavile 22 nove operacije.¹ Do danas je od strane UN uspostavljena 71 mirovna operacija.² Ukoliko ovdje ubrojimo i misije vođene od strane Odjeljenja za političke poslove UN, broj dosad uspostavljenih misija i operacija daleko je iznad 100.³

Osim Ujedinjenih nacija, u posthladnoratovskom periodu javljaju se i drugi akteri koji djeluju putem ovog mehanizma, uključujući različite međunarodne organizacije, ali i pojedinačne države.⁴ Osim izmijenjenog međunarodnog okruženja, input za pristup koji ističe princip „regionalizacije“ dat je i u dokumentima UN, prije svega u *Agendi za mir* (1992), *Dopuni agende za mir* (1995), te *Brahimijevom izvještaju* (2000), a zasniva se na članu 52 *Povelje* kojim se predviđa mogućnost djelovanja putem regionalnih aranžmana.

Gledano sa teorijskog stanovišta, čini se da je teorija liberalnog mira dominantna u objašnjavanju ovakvog pristupa.⁵ U skladu sa ovom teorijom, demokratske države ne ratuju međusobno, a mir i stabilnost na

¹ Dulić, Dragana, *Mirovne i humanitarne operacije*, Univerzitet u Beogradu — Fakultet za bezbednost, JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2008.

² List of Peacekeeping Operations 1948–2017, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/unpeacekeeping-operationlist_1.pdf, posjećeno: 26. 10. 2018.

³ United Nations, Department of Political Affairs, *In the Field*, Overview, <https://www.un.org/undpa/en/in-the-field/overview>, posjećeno: 26. 10. 2018.

⁴ Detaljnije o akterima koji su u posthladnoratovskom periodu djelovali putem mirovnih operacija vidjeti u: Bellamy, Alex, Williams, Paul, *Who's Keeping the Peace? Regionalization of Contemporary Peacekeeping Operations*, International Security, Vol. 29, No. 4 (Spring 2005), pp. 157–195.

⁵ Bellamy, Alex, Williams, Paul, *Understanding Peacekeeping*, Polity Press, 2012, pp. 23–25.

unutardržavnom planu osigurani su vladavinom prava, demokratskim pravilima i procedurama, te sistemom podjele i međusobne kontrole grana vlasti. Dakle, u skladu sa ovim pristupom, djelovanje međunarodnih vojnih i civilnih snaga kojim se izgrađuju i jačaju institucije radi uspostavljanja liberalnog demokratskog sistema u određenoj državi ili regionu ima karakter univerzalne emancipatorske vrijednosti.

U kontekstu evropskog kontinenta, pa samim tim i za Crnu Goru, od posebnog su značaja, osim misija OUN, misije EU i NATO-a. Značaj ovih organizacija za Crnu Goru ne proizilazi samo iz moći i uticaja koje imaju ove organizacije, već i iz strateškog opredjeljenja Crne Gore da bude inkorporirana u okvire ovih struktura.⁶ Ipak, učešće Crne Gore u mirovnim operacijama ne ograničava se samo na učešće u misijama ovih međunarodnih organizacija u postreferendumskom periodu, već ti korijeni sežu daleko dublje i mogu se pratiti već od perioda vladavine knjaza Nikole i uspostavljanja misije na Kritu 1897. godine.

1. MIROVNA MISIJA CRNOGORACA NA KRITU 1897–1899. GODINE

Prva misija u kojoj su Crnogorci učestvovali bila je misija na Kritu od 1897. do 1899. godine. Ukoliko prihvatimo tezu da su tri osnovna elementa savremenih mirovnih misija neutralnost, pristanak strana u sukobu i minimalna upotreba sile⁷, s pravom bismo mogli reći da je misija na Kritu, po navedenim svojstvima, preteča prvih misija OUN.

Oružani sukobi između Grka i Turaka na Kritu imaju dugu istoriju i sežu još od 1667. godine, kada je ovo ostrvo osvojeno od strane Osmanskog carstva. Ipak, situaciju na Kritu krajem XIX vijeka potrebno je posmatrati i kroz širu perspektivu koja uključuje Istočno pitanje, odnosno budućnost evropskih teritorija Osmanskog carstva i zainteresovanost tadašnjih velikih sila za procese koji su se odvijali na ovim teritorijama.

⁶ Crna Gora je članica NATO-a od 5. juna 2017. godine. Ima status zemlje kandidata za ulazak u EU.

⁷ Milisavljević, Bojan, *Nove mirovne operacije Organizacije ujedinjenih nacija*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu — Javno preduzeće „Službeni glasnik“, Beograd, 2007, str. 35.

Po izbijanju ustanka Grka na Kritu protiv osmanske vlasti, velike sile se opredjeljuju za intervenciju i sprečavanje daljeg sukoba. Kako navodi Branko Babić, kao jedan od ključnih zadataka u cilju stabilizacije prilika nametala se potreba za reorganizacijom žandarmerije usljed nesposobnosti turskih žandarma da održavaju red na pobunjenom ostrvu.⁸ Formirana je Međunarodna komisija za organizaciju kritske žandarmerije koja u novembru 1896. godine, na predlog Aleksandra Nelidova, ruskog poslanika u Carigradu, odlučuje da mandat za sastav žandarmerije povjeri Crnoj Gori.⁹

U skladu sa ovim odlukama, knjaz Nikola daje saglasnost da se osamdeset Crnogoraca pošalje na Krit u misiju, pri čemu je izabrano sedamdeset vojnika, osam podoficira i dva oficira (po četrdeset Crnogoraca iz narodne i stajaće vojske).¹⁰ Za komandira ovih snaga imenovan je kapetan Mašan Božović, a za njegovog zamjenika poručnik Jovo Bećir.¹¹

Crnogorci stižu u Halepo januara 1897, gdje su bili zaduženi za zaštitu rezidencija guvernera, konzula i vojnih atašea. Takođe, šttili su grčke izbjeglice koje su se sklanjale u diplomatske rezidencije u Halepu.¹² Krajem istog mjeseca dolazi do novog zaoštavanja odnosa između Grka i Turaka na ostrvu, nakon čega slijedi odlazak posljednjeg osmanskog guvernera Krita Đorđa Berovića¹³, te postepena okupacija ostrva od strane međunarodnih snaga. Od marta iste godine ostrvo je podijeljeno u okupacione zone između Rusije, Francuske, Engleske i Italije, pri čemu Kaneja potpada pod mješovitu kontrolu međunarodnih snaga. Polovina crnogorskih snaga ostaje u Kaneji pod komandom međunarodnih snaga, dok polovina biva prebačena u Reminto u okviru ruske okupacione zone i pod ruskom

⁸ Babić, Branko, *Kritski odred*, CID, Podgorica, 2006, str. 43, 44.

⁹ *Ibid.*, str. 45.

¹⁰ *Ibid.*, str. 53, 54.

¹¹ *Ibid.*, str. 55.

¹² *Ibid.*, str. 64.

¹³ Đorđe Berović rođen je u Skadru polovinom XIX vijeka, a umro u Dubrovniku 1925. godine. U službu na osmanskome dvoru stupa 1864, nakon stupanja u počasnu sultanovu gardu „Silah-soranihasa“ kao pravoslavni predstavnik iz grada Skadra. Bio je angažovan u diplomatskoj službi sultana Abdula Hamida da bi 1895. postao guverner ostrva Samos, a nakon toga ostrva Krit od septembra 1896. do februara 1897. godine. Vidjeti u: Blagojević, Gordana, *Grčka istoriografija i privatni arhivi o životu pravoslavnog paše Đorđa Berovića, kneza Samosa i poslednjeg osmanlijskog guvernera Krita*, Etnografski institut SANU, 2014.

komandom, gdje ostaje do kraja misije.¹⁴ Uporedo sa promjenom situacije i razmještanjem crnogorskih mirotvoraca došlo je i do promjene u njihovim zaduženjima. Dakle, od marta 1897. zaduženja crnogorskih mirotvoraca uključuju čuvanje civilnih i vojnih objekata, kurirsku dužnost, patroliranje, suzbijanje ugrožavanja imovinske sigurnosti, kao i održavanje javnog reda i mira, pri čemu je privođenje kriminalaca i izazivača nereda bila uža specijalnost Crnogoraca.¹⁵

Donošenjem Ustava 1899. godine i imenovanjem grčkog princa Đorđa za guvernera Krita¹⁶, stvaraju se uslovi da se međunarodne snage, uključujući i Crnogorce, povuku sa Krita. Kako navodi Babić, učešće crnogorskih mirovnjaka u ovoj misiji ocijenjeno je pozitivno, kako od strane lokalnog stanovništva, tako i od strane međunarodnih diplomatskih predstavnika i vojnih snaga.¹⁷ Ovakvoj ocjeni jasno ide u prilog i činjenica da je princ Đorđe prilikom posjete Kritu 1898. godine lično tražio da njegova pratnja bude sastavljena isključivo od Crnogoraca, ali i činjenica da su Crnogorci dobili brojna odlikovanja koja od ruskih, italijanskih i francuskih predstavnika.¹⁸ Ipak, u smislu ocjene načina na koji su Crnogorci obavljali svoja zaduženja, posebno markantnom čini se izjava koju je sam knjaz Nikola dao prilikom njihovog dočeka: „Ova moja četa sokolova, nije mi manje donijela časti i poznanstava među velesilama nego jedan najljuciji boj kojeg su vodili moji hrabri Crnogorci.“^{[19][20]}

¹⁴ Babić, Branko, *Kritski odred, op.cit.*, str. 69–72.

¹⁵ *Ibid.*, str. 87, 88.

¹⁶ Kako navodi Radoslav Raspopović, kao kandidat za guvernera Krita krajem 1897. godine od strane Rusije predložen je vojvoda Božo Petrović, no do njegovog imenovanja nije došlo zbog protivljenja knjaza Nikole. Vidjeti u: Branko Babić, „Kandidatura vojvode Boža Petrovića za guvernera Krita 1897“, *Istorijski zapisi*, knjiga XXIII, sv. 3, Titograd, 1966, 439–450; Vuković, G., „Odlomak iz diplomatskih odnosa Crne Gore sa Rusijom“, *Memoari*, knj. 3, str. 83–133, nav. prema: Raspopović, Radoslav, *Diplomatija Crne Gore 1711–1918*, Istorijski institut Crne Gore, Novinsko-izdavačka ustanova „Vojska“, Podgorica, 1996, str. 501.

¹⁷ Babić, Branko, *Kritski odred, op. cit.*, str. 106–113.

¹⁸ Pravoslavna mitropolija crnogorsko-primorska, dr Aleksandra Pećinar, *Crnogorska žandarmerija na Kritu (1897–1899)*, <http://mitropolija.com/2016/12/28/dr-aleksandra-m-pecinar-crnogorska-zandarmerija-na-kritu-1897-1899/>, posjećeno: 28. 10. 2018.

¹⁹ Babić, Branko, *Kritski odred, op. cit.*, str. 93, 94.

²⁰ O zahvalnosti prema crnogorskim vojnicima govori činjenica da se u Kaneji jedan od centralnih trgova do kraja Drugog svjetskog rata zvao Trg Crne Gore. Vidjeti

Dakle, da se zaključiti da je ova misija značajna po više osnova. Prije svega, Crnogorci su svojim djelovanjem nesumnjivo doprinijeli podizanju nivoa bezbjednosti na ostrvu u ovom nimalo lakom periodu. Gledajući sa stanovišta tadašnjeg međunarodnog sistema, Crnogorci su doprinijeli razvoju političke situacije u smjeru dobijanja autonomije ovog ostrva, pri čemu je ono i dalje ostalo u okviru Osmanskog carstva, čime je održan status quo i zbog čega je otvaranje Istočnog pitanja privremeno odloženo. Gledano pak sa stanovišta Crne Gore, ova misija je, kako je i sam knjaz naveo, doprinijela ugledu i poziciji Crne Gore na međunarodnoj političkoj sceni tog doba. Na kraju, potrebno je reći da ova misija u akademskom i istraživačkom smislu nema značajno mjesto samo iz ugla historiografije, već i iz perspektive nauka o međunarodnim odnosima i studija bezbjednosti, budući da je po svojim osnovnim karakteristikama preteča mirovnih misija, ako ne i prva mirovna misija (kako navode Lidija Čehulić i Mišo Faletar).²¹

2. CRNA GORA I MIROVNE MISIJE OD 1956. DO 2006. GODINE

U periodu od 1918. do 2006. Crna Gora nije bila samostalna država, te se učešće crnogorskih mirotvoraca u mirovnim misijama može posmatrati isključivo kroz djelovanje državnih zajednica u čijem se sastavu nalazila u tom periodu. FNRJ i kasnije SFRJ učestvovala su u sljedećim misijama UN: UNEF I (Sinaj) od novembra 1956. do juna 1967. godine, UNYOM (Jemen) od jula 1963. do septembra 1964. godine, UNIIMOG (Irak) od avgusta 1988. do februara 1991, UNTAG (Namibija) od aprila 1989. do marta 1990. i UNAVEM I i II (Angola) od januara 1989. do februara 1993. godine.²² Najbrojnija od ovih misija bila je upravo prva misija — UNEF I u kojoj je ukupno učestvovalo 14.265 angažovanih lica iz Jugoslavije, što je predstavljalo 21,54% ukupnog broja snaga ove misije.²³

u: Blagojević, Gordana, *Grčka historiografija i privatni arhivi o životu pravoslavnog paše Đorđa Berovića, kneza Samosa i poslednjeg osmanlijskog guvernera Krita*, op. cit., str. 55.

²¹ Čehulić Vukadinović, Lidija, Faletar, Mišo, „Uloga mirovnih operacija u savremenim međunarodnim odnosima“, u: *Međunarodne studije*, god. 9, br. 2, 2009. g., str. 47.

²² Popović, Borjanka, „Učešće pripadnika JNA u mirovnim operacijama UN u periodu od 1956. do 1993. godine“, *Vojno delo*, 64 (2), 2012, str. 352.

²³ *Ibid.*, str. 355.

Od 1993. do 2002. godine Vojska Jugoslavije nije učestvovala ni u jednoj mirovnoj misiji (usljed ratnih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije i unutrašnjih neprilika sa kojim je u tom periodu SRJ bila suočena). Od 2002. do 2006. Vojska Jugoslavije, i kasnije Vojska Srbije i Crne Gore, učestvuju u sljedećim misijama: UNMISSET (Istočni Timor) od 2002. do 2005, UNMIL (Liberija) od 2002. do 2006. i ONUB (Burundi) od 2004. do 2006.²⁴ Učešće u mirovnoj misiji UNMIL Crna Gora je nastavila od 2006. tako što je preuzela dva od šest pripadnika koliko je državnica zajednica imala u ovoj misiji.

Dakle, Jugoslavija je za vrijeme Hladnog rata učestvovala isključivo u operacijama UN. Ovakvu praksu usvojila je i SR Jugoslavija i Državna zajednica Srbije i Crne Gore, iako se u tom periodu međunarodna situacija znatno promijenila u odnosu na hladnoratovski period. Tako Strategija odbrane Srbije i Crne Gore u okviru poglavlja o „Osnovnim opredjeljenjima“ navodi isključivo mirovne operacije UN²⁵, iako su u periodu njenog usvajanja aktuelne i mirovne operacije EU i NATO-a.

3. CRNA GORA I MIROVNE OPERACIJE NAKON 2006. GODINE

3.1. Pravno-normativni i strateški okvir

Kada je u pitanju pravni osnov koji postavlja crnogorsko zakonodavstvo u smislu učešća u mirovnim operacijama, potrebno je prije svega reći da je ono zasnovano na samom *Ustavu Crne Gore* (2007). Naime, član 129 najvišeg pravnog akta Crne Gore predviđa mogućnost učešća pripadnika Vojske u sastav međunarodnih snaga.

Osim *Ustava*, za ovu oblast je od posebnog značaja *Zakon o upotrebi jedinica Vojske Crne Gore u međunarodnim operacijama i pripadnika civilne zaštite, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim*

²⁴ Vojska Srbije, Završene mirovne operacije, http://www.vs.rs/sr_lat/clanak/992B42F8C68C11E5A7C800163E135070/završene-mirovne-operacije, posjećeno: 29. 10. 2018.

²⁵ *Strategija odbrane državne zajednice Srbija i Crna Gora*, „Sl. list SCG“, br. 55/2004, str. 4.

misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu (2008, 2017).²⁶ Članom 4 ovog zakona predviđeno je da o učešću pripadnika Vojske u međunarodnim snagama odlučuje skupština, dok je članom 7 predviđeno da o učešću pripadnika policije i zaposlenih u državnoj upravi u mirovnim misijama odlučuje vlada. Vidljivo je da je slična praksa prisutna i u zemljama regiona, što se može tumačiti kao potreba da o upotrebi vojske kao pitanju visoke politike — odlučuju direktno predstavnici građana. U skladu sa *Zakonom*, učešće u misijama je na dobrovoljnoj osnovi, a učesnici u misijama su u obavezi da zastupaju interese Crne Gore, savjesno izvršavaju dužnosti i poštuju lanac rukovođenja i komandovanja, kao i da poštuju norme međunarodnog prava i pravni poredak države u kojoj djeluju.

Kada je u pitanju strateški okvir, potrebno je krenuti od *Strategije nacionalne bezbjednosti Crne Gore* (2008). Ovim dokumentom se, kao jedan od bezbjednosnih ciljeva i interesa, u okviru istoimenog poglavlja na 12. mjestu navodi doprinos međunarodnom miru i bezbjednosti, uključujući učešće u mirovnim misijama i operacijama. U poglavlju 4.2. *Strategije* navodi se da će Crna Gora kao odgovor na prijetnje i rizike po međunarodnu i nacionalnu bezbjednost izvršavati četiri vrste aktivnosti, pri čemu se kao četvrta aktivnost navodi učešće u međunarodnim misijama i operacijama. Kako je navedeno, pri odlučivanju o učešću u međunarodnim mirovnim i humanitarnim operacijama vodiće se računa o međunarodnopravnoj osnovi mandata, integracionim ciljevima Crne Gore, raspoloživim resursima, lokaciji kriznog žarišta i uticaju na nacionalnu bezbjednost.²⁷

Osim *Strategije nacionalne bezbjednosti*, pažnju ovom pitanju posvećuju i strateški dokumenti sa područja odbrane: *Strategija odbrane* (2008), *Strategijski pregled odbrane* (2013), te *Dugoročni plan razvoja odbrane 2016–2025* (2015). U sva tri dokumenta doprinos u izgradnji i očuvanju

²⁶ *Zakon o odbrani* (2017) i *Zakon o Vojsci* (2017) ne bave se direktno pitanjem mirovnih misija i operacija.

²⁷ Novom *Strategijom nacionalne bezbjednosti Crne Gore*, čije je stupanje na snagu predviđeno za 1. januar 2019. godine, djelovanje u okviru mirovnih misija i operacija istaknuto je kao mehanizam za osnaživanje sistema kolektivne bezbjednosti, čime se doprinosi i zaštiti nacionalnih interesa. Vidjeti u: *Predlog strategije nacionalne bezbjednosti Crne Gore*, Vlada Crne Gore, str. 12, <http://www.gov.me/biblioteka/strategije?AccessibilityFontSize=150>, posjećeno: 20. 12. 2018.

mira u regionu i svijetu navodi se kao jedna od tri misije Vojske²⁸, u okviru čega se izdvajaju tri zadatka, pri čemu je učešće u međunarodnim mirovnim i humanitarnim misijama na prvom mjestu.²⁹

3.2. *Angažman crnogorskih mirotvoraca u mirovnim misijama*

Po obnovi nezavisnosti 21. 5. 2006. godine Crna Gora dolazi u poziciju da samostalno određuje svoja spoljnopolitička usmjerenja. U okviru toga, usmjerenje ka evropskim i evroatlantskim integracijama istaknuto je već *Deklaracijom nezavisne Republike Crne Gore* (3. 6. 2006) i nešto kasnije, iste godine, dokumentom *Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore* (15. 11. 2006), tako da se Crna Gora, osim angažmana u okviru UN, opredjeljuje i za misije EU i NATO-a. U skladu sa tim, crnogorski mirotvorci uzimaju učešće u sljedećim mirovnim misijama: UNMIL (United Nations Mission in Liberia), MINURSO (United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara), UNFICYP (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus), EU NAVFOR (Naval Force) ATALANTA, EU-TM (European Union Training Mission), ISAF (International Security Assistance Force) i u njenoj nasljednici, misiji *Resolute Support*, te misiji KFOR (Kosovo Forces).

UNMIL misija uspostavljena je Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN 1509, usvojenom 19. septembra 2003. Kao što je već rečeno, u ovoj misiji je učestvovala Državna zajednica Srbije i Crne Gore, pri čemu obje novonastale države nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore nastavljaju samostalno učešće u ovoj misiji. Crnogorski mirotvorci su u više rotacija bili angažovani u ovoj misiji sve do 28. 7. 2014, kada je donijeta odluka o istupanju iz ove misije usljed izbijanja epidemije ebole.³⁰ Mirotvorci su u ovoj misiji imali ulogu posmatrača, što je podrazumijevalo štabne poslove i patroliranje.³¹ Ova misija je, nakon gotovo 15 godina prisustva mirovnjaka OUN na terenu, okončana 30. marta 2018.

²⁸ Ostale dvije misije Vojske su odbrana i podrška civilnim institucijama prilikom prirodnih i vještački izazvanih katastrofa i drugih kriznih situacija.

²⁹ Preostala dva zadatka su učešće u međunarodnoj vojnoj saradnji radi razvijanja povjerenja i partnerstva i učešće u kontroli naoružanja.

³⁰ Ministarstvo odbrane, UNMIL — Završeno angažovanje, http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/unmil, posjećeno: 25. 11. 2018.

³¹ *Ibid.*

U misiji UNFICYP crnogorski mirotvorci učestvuju od avgusta 2009. godine u skladu sa odlukom Vlade iz juna iste godine. Ova misija spada u najstarije mirovne misije UN, a njen pravni osnov je *Rezolucija 186 Savjeta bezbjednosti* iz 1964. godine. U ovoj misiji učestvuju pripadnici Uprave policije Crne Gore koji obavljaju policijske zadatke u tampon-zoni. Pri tome, crnogorski mirotvorci svoja zaduženja obavljaju bez oružja i upotrebe sile.³²

Posljednja mirovna misija UN u koju su poslani crnogorski mirotvorci jeste MINURSO. Pripadnici Vojske Crne Gore učestvuju u ovoj misiji od 11. novembra 2016. godine. Misija je uspostavljena *Rezolucijom 690 Savjeta bezbjednosti*, donesenom 29. aprila 1991. godine. Pripadnici Vojske Crne Gore angažovani su u sastavu timova vojnih posmatrača UN, što uključuje zaduženja patroliranja i izvještavanja nadležnih tijela UN.³³

Prva mirovna operacija EU u koju su poslani mirotvorci iz Crne Gore jeste EU NAVFOR ATALANTA koja se realizuje u oblasti Roga Afrike i zapadnog dijela Indijskog okeana. Pravni osnov za uspostavljanje ove misije je zajednička akcija 851 Savjeta EU (2008) u skladu sa rezolucijama 1816 i 1838 Savjeta bezbjednosti UN.³⁴ Pripadnici Mornarice Vojske Crne Gore učestvuju u ovoj misiji od avgusta 2010. godine, u skladu sa odlukom Skupštine donesenom 28. jula 2009. godine. Učešće u ovoj misiji realizuje se u saradnji sa mornaricama Italije i Grčke, na čije brodove se ukrcavaju pripadnici Mornarice Vojske Crne Gore. Osim toga, jedan oficir je na dužnosti u operativnom štabu misije u Nortvudu, Ujedinjeno Kraljevstvo. Od aprila 2017. pripadnici Vojske Crne Gore se, u cilju zaštite, ukrcavaju na trgovačke brodove koji su angažovani za potrebe Svjetskog programa za hranu (WFP — World Food Programme).³⁵

Misija EUTM Mali uspostavljena je u skladu sa odlukom Savjeta EU usvojenom 17. 1. 2014. godine u skladu sa *Rezolucijom 2071 Savjeta bezbjednosti UN*, a na poziv predsjednika Malija. U ovoj misiji crnogorski

³² Tahirović, Mehmedin, Petrić, Renato, *Integracija Crne Gore u NATO*, Uprava za kadrove, Podgorica, 2015, str. 158.

³³ Ministarstvo odbrane, MINURSO, http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/un_minurso, posjećeno: 25. 11. 2018.

³⁴ European Union External Action, EU NAVFOR ATALANTA, <https://eunavfor.eu/mission/>, posjećeno: 25. 11. 2018.

³⁵ Ministarstvo odbrane, EU NAVFOR ATALANTA, http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/eu_navfor_atalanta, posjećeno: 25. 11. 2018.

mirovnjaci učestvuju od maja 2014. godine sa zaduženjem da obučavaju pripadnike oružanih snaga Malija.³⁶

ISAF misija je prva i ujedno najbrojnija misija NATO-a. Uspostavljena je *Rezolucijom 1386 Savjeta bezbjednosti UN*. Vojska Crne Gore učestvuje od februara 2010. godine. Ova misija je od 1. januara 2015. zamijenjena misijom *Resolute Support* u kojoj takođe učestvuju crnogorski mirotvorci. Kako je navedeno na sajtu Ministarstva odbrane, zaduženja crnogorskih mirotvoraca su se tokom vremena mijenjala. U periodu od februara 2010. do marta 2013. crnogorski kontingent bio je angažovan na zadacima obezbjeđenja baze Panonia u Pole Komriju, pokrajina Baghlan, da bi od marta 2013. počeli da obavljaju i određena zaduženja van baze. Osim pripadnika Vojske, u ovoj misiji su u toku 2012. godine učestvovali i pripadnici Uprave policije. Crnogorski mirotvorci su obavljali različita zaduženja, uključujući obezbjeđivanje baze, obavljanje zadataka iz domena zdravstvene zaštite, štabne zadatke, poslove instruktora, patroliranje, pružanje zaštite savezničkim kontingentima, obuku avganistanske policije i dr.³⁷

Posljednja misija u koju su poslali crnogorski mirotvorci jeste misija KFOR-a (Kosovo Forces). Ova misija djeluje u skladu sa *Rezolucijom 1244 Savjeta bezbjednosti UN*. Vojska Crne Gore učestvuje u ovoj misiji od novembra 2018, a u skladu sa odlukom Skupštine Crne Gore usvojenom 3. jula 2018. godine.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Učešće crnogorskih mirotvoraca u međunarodnim mirovnim misijama i operacijama ima dugu istoriju. No naravno, kako su se mijenjale same mirovne operacije, ali i konfiguracija međunarodne scene i opšte društvene okolnosti, mijenjale su se i karakteristike i okolnosti učešća crnogorskih mirotvoraca u ovim operacijama.

Dobrovoljnost služenja vojnog roka jeste načelo koje je preovladavalo u svim mirovnim operacijama u kojim su uzeli učešća mirotvorci iz Crne Gore. To važi za misiju na Kritu, kao i za misije u posthladnoratovskom

³⁶ Ministarstvo odbrane, EUTM Mali, http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/eutm_mali, posjećeno: 25. 11. 2018.

³⁷ Ministarstvo odbrane, ISAF/Resolute Support, http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/isaf_resolutesupport, posjećeno: 25. 11. 2018.

periodu. Za razliku od toga, za vrijeme FNR i SFR Jugoslavije, osim profesionalnih pripadnika JNA, u misijama su učestvovali i vojnici na redovnom služenju vojnog roka po principu apsolutne komande.

Vidljive su i razlike kada je u pitanju brojnost angažovanih mirovnjaka. U misiji na Kritu bilo je angažovano osamdeset Crnogoraca, da bi u pojedinim misijama FNR i SFR Jugoslavije bio angažovan znatno veći broj mirotvoraca, uključujući periodične rotacije. Broj učesnika u posthladnoratovskim misijama bio je znatno manji, po pravilu jednocifreni broj pripadnika po rotaciji. Izuzetak u odnosu na ovo jeste mirovna operacija u Avganistanu (ISAF / Resolute Support), gdje je u pitanju dvocifreni broj učesnika, pri čemu su rotacije u toku 2012. godine brojale po četrdesetak pripadnika Vojske Crne Gore.³⁸

Kada je u pitanju finansiranje operacija, u troškovima operacija UN, EU i NATO-a učestvuju države članice ili države koje su zainteresovane za svaku pojedinačnu misiju. Tako je i Crna Gora u obavezi da finansira učešće svojih mirovnjaka u ovim misijama. Za razliku od toga, misija na Kritu je finansirana iz budžeta velikih sila koje su intervenisale na ovom ostrvu, pri čemu su crnogorski vojnici u najvećem dijelu bili finansirani iz ruskog budžeta.

Takođe, mirovne misije su vremenom postajale sve zahtjevnije kada je u pitanju obučenosť i osposobljenost vojnika koji učestvuju u njima. U tom smislu, velike su razlike — od misije na Kritu, kada su kriterijumi za izbor bili uglavnom načelni i praktično bez obuke, preko hladnoratovskih misija UN sa ograničenom obukom i osposobljenošću jugoslovenskih mirovnjaka za misije na Bliskom istoku i u Africi, do savremenih misija UN, EU i NATO-a, gdje su postavljeni jasni kriterijumi za izbor i predviđene duge i složene obuke.

Kada su u pitanju poginuli i povrijeđeni u mirovnim misijama, Crna Gora kao samostalna država nije imala ovu vrstu ishoda koji su, i pored

³⁸ Opširnije vidjeti u izvještajima o učešću pripadnika Vojske Crne Gore u međunarodnim mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu za 2011. i 2012. godinu, kao i na sajtu Ministarstva odbrane Crne Gore: file:///C:/Users/owner/Downloads/4_16_28_03_2013.pdf; file:///C:/Users/owner/Downloads/8_59_29_03_2012.pdf; http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/isaf_resolutesupport, posjećeno: 2.12.2018.

različitog stepena rizika, uvijek mogući. Za razliku od toga, zabilježeno je više tragičnih ishoda kada je u pitanju učešće pripadnika JNA.

Kada je u pitanju podrška mirovnim misijama, u periodu nakon 2006. godine postoji neslaganje u Skupštini Crne Gore vezano za učešće mirotvoraca. Ovo je svakako specifičnost u odnosu na hladnoratovsku Jugoslaviju i Knjaževinu Crnu Goru, no prilikom ove vrste razmatranja moraju se imati u vidu razlike na međunarodnoj sceni, kao i na unutrašnjem planu kada je u pitanju državno uređenje ovih država (koje se ne mogu svrstati u višepartijske, parlamentarne demokratije).³⁹

Pored navedenih razlika, tu su i određene sličnosti. Prije svega, tu je motivacija učesnika u mirovnim misijama. Tu možemo ubrojati potrebnu vojničku etiku i potrebu da se na častan način služi i predstavlja država pod čijom se zastavom učestvuje u misiji, ideale doprinosa međunarodnom miru i bezbjednosti, ali i lične razloge koji uključuju finansijsku isplativost i avanturizam. Na nivou sistema, učešće u misijama uvijek donosi iskustvo koje može biti upotrijebljeno za unapređenje sistema odbrane po povratku mirotvoraca, o čemu donosioci odluka vode računa — nastojanjem da u misijama učestvuju različiti elementi odbrambenog i bezbjednosnog sistema. Takođe, potreba za uvezivanjem i pozicioniranjem u široj mreži međunarodnih odnosa, kao i nastojanje da se doprinese međunarodnom miru i bezbjednosti, te jačanje principa saradnje u ovoj vrsti aktivnosti — uvijek su prisutni. Stoga, korisnost ove vrste aktivnosti — kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom nivou — višestruke su, što još više dolazi do izražaja u savremenom globalizovanom svijetu gdje se ova vrsta iskustava može steći samo putem misija, čime se nastoji ići ukorak sa stalnim promjenama koje su prisutne i u oblasti odbrane.

Na kraju, potrebno je reći da pomenuti zakon o mirovnim misijama ne predviđa mogućnost učešća civilnih sturčnjaka koji nijesu angažovani u javnoj upravi, te da bi ovo mogao biti pravac kojim bi se moglo krenuti u budućnosti. Do sada su učesnici u misijama bili dominantno pripadnici

³⁹ Kada je u pitanju učešće mirotvoraca Vojske Jugoslavije, u skladu sa Ustavom iz 1992. godine, to pitanje bilo je u nadležnosti Vlade, čime je Savezni parlament bio isključen iz ovog procesa. Ipak, ovo je do posljednjih faza postojanja Jugoslavije bila samo mogućnost usljed unutrašnjih i međunarodnih problema u kojima se nalazila ta država. Specifično rješenje je dato u *Povelji državne zajednice Srbije i Crne Gore* kojom je predviđeno da o upotrebi Vojske Srbije i Crne Gore odlučuje Vrhovni savjet odbrane.

Vojske Crne Gore, što aktuelizuje ovo pitanje. Ovakav pravac bi svakako bio od koristi za malu zemlju koja bi svoj bezbjednosni identitet mogla da zasnuje na principima internacionalizma, univerzalizma i „mekog“ djelovanja, put kojim su uspješno pošle druge male i srednje države na evropskom kontinentu i šire. Ovakav pristup mogao bi da doprinese regionalnoj i međunarodnoj reputaciji Crne Gore, ali i izgradnji unutrašnjeg konsenzusa kada je u pitanju učešće crnogorskih mirotvoraca u međunarodnim mirovnim misijama i operacijama (kao jedne od aktivnosti odbrambenog i bezbjednosnog sistema).

LITERATURA

- [1] Babić, Branko, *Kritski odred*, CID, Podgorica, 2006.
- [2] Bellamy, Alex, Williams, Paul, *Understanding Peacekeeping*, Polity Press, 2012.
- [3] Bellamy, Alex, Williams, Paul, „Who’s Keeping the Peace? Regionalization of Contemporary Peacekeeping Operations“, *International Security*, Vol. 29, No. 4 (Spring 2005).
- [4] Blagojević, Gordana, *Grčka istoriografija i privatni arhivi o životu pravoslavnog paše Đorđa Berovića, kneza Samosa i poslednjeg osmanlijskog guvernera Krita*, Etnografski institut SANU, 2014.
- [5] Čehulić Vukadinović, Lidija, Faletar, Mišo, „Uloga mirovnih operacija u savremenim međunarodnim odnosima“ u: *Međunarodne studije*, god. 9, br. 2, 2009.
- [6] Dulić, Dragana, *Mirovne i humanitarne operacije*, Univerzitet u Beogradu — Fakultet za bezbednost, JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2008.
- [7] Milisavljević, Bojan, *Nove mirovne operacije organizacije ujedinjenih nacija*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Javno preduzeće „Službeni glasnik“, Beograd, 2007.
- [8] Popović, Borjanka, „Učešće pripadnika JNA u mirovnim operacijama UN u periodu od 1956. do 1993. godine“, *Vojno delo* 64 (2), 2012.
- [9] Raspopović, Radoslav, *Diplomatija Crne Gore 1711–1918*, Istorijski institut Crne Gore, Novinsko-izdavačka ustanova „Vojska“, Podgorica, 1996.
- [10] Tahirović, Mehmedin, Petrić, Renato, *Integracija Crne Gore u NATO*, Uprava za kadrove, Podgorica, 2015.

DOKUMENTI

- [1] *Deklaracija nezavisne Republike Crne Gore*, Skupština Republike Crne Gore, 3. jun 2006.
- [2] *Dugoročni plan razvoja odbrane 2016–2025*, Ministarstvo odbrane Crne Gore, Podgorica, 2015. godina.
- [3] *Izveštaj o učešću pripadnika Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama, mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu u 2011. godini*.

- [4] *Izveštaj o učešću pripadnika Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama, mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu u 2012. godini.*
- [5] List of Peacekeeping Operations 1948–2017, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/unpeacekeeping-operationlist_1.pdf
- [6] *Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore*, Vlada Republike Crne Gore, 15. 11. 2006.
- [7] *Strategija nacionalne bezbjednosti*, „Sl. list Crne Gore“, br. 75/08 od 8. 12. 2008.
- [8] *Strategija odbrane Crne Gore*, „Sl. list Crne Gore“, br. 79/08 od 23. 12. 2008.
- [9] *Strategija odbrane državne zajednice Srbija i Crna Gora*, „Sl. list SCG“, br. 55/2004.
- [10] *Strategijski pregled odbrane*, Ministarstvo odbrane Crne Gore, Podgorica, jun 2013.
- [11] *Ustav Savezne Republike Jugoslavije*, „Službeni list SRJ“, br. 1/92 od 5. 1.
- [12] *Ustavna povelja Državne zajednice Srbije i Crna Gore*, „Službeni list Srbije i Crne Gore“, br. 1/2003.
- [13] *Zakon o odbrani*, „Službeni list Republike Crne Gore“, br. 47/07, Službeni list Crne Gore“, br. 86/09, 88/09, 25/10, 40/11, 14/12 i 2/17.
- [14] *Zakon o upotrebi jedinica Vojske Crne Gore u međunarodnim operacijama i pripadnika civilne zaštite, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu*, „Službeni list Crne Gore“, br. 061/08 od 13. 10. 2008, 031/17 od 12. 5. 2017, 034/17 od 2. 6. 2017.
- [15] *Zakon o Vojsci Crne Gore*, „Službeni list Crne Gore“, br. 051/17 od 3. 8. 2017.
- [16] *Predlog strategije nacionalne bezbjednosti Crne Gore*, Vlada Crne Gore, jun 2018.

INTERNET IZVORI

- [1] European Union External Action, EU NAVFOR ATALANTA, <https://eunavfor.eu/mission/>.
- [2] Ministarstvo odbrane, UNMIL — Završeno angažovanje, http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/unmil.
- [3] Ministarstvo odbrane, MINURSO, http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/un_minurso.
- [4] Ministarstvo odbrane, EU NAVFOR ATALANTA, http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/eu_navfor_atalanta.
- [5] Ministarstvo odbrane, EUTM Mali, http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/eutm_mali.
- [6] Ministarstvo odbrane, ISAF/Resolute Support, http://www.mod.gov.me/rubrike/Mirovne_misije/isaf_resolutesupport.
- [7] Pravoslavna mitropolija crnogorsko-primorska, dr Aleksandra Pećinar, Crnogorska žandarmerija na Kritu (1897–1899), <http://mitropolija.com/2016/12/28/dr-aleksandra-m-pecinar-crnogorska-zandarmerija-na-kritu-1897-1899/>.
- [8] Vojska Srbije, Završene mirovne operacije, http://www.vs.rs/sr_lat/clanak/992B42F8C68C11E5A7C800163E135070/završene-mirovne-operacije.
- [9] United Nations, Department of Political Affairs, In the Field, Overview, <https://www.un.org/undpa/en/in-the-field/overview>.

Stefan LAKUŠIĆ

PARTICIPATION OF MONTENEGRO IN INTERNATIONAL PEACE
MISSIONS AND OPERATIONS — PAST AND PRESENT

Summary

The paper is dedicated to the participation of Montenegro in international peace missions and operations since the peace operation on Crete at the end of the nineteenth century up to the contemporary peace operations led by UN, EU and NATO. Thus, the paper starts with the conceptual and theoretical foundations of peace missions and operations and the basic characteristics of this mechanism for obtaining international peace and security. The description of Montenegrin peacekeepers' activity follows through three periods: the peace mission of Crete (1897–1899), the participation in peace missions of state unions which included Montenegro from 1945 to 2006, and the participation of military units and members of the Police administration since the renewal of independence. In the concluding remarks, synthetic and comparative considerations are given while future directions and possibilities for action within this field are pointed out.

Key Words: *Military of Montenegro, peace missions and operations, international peace and security, United nations, European Union, North Atlantic Alliance*